

A felsőközépfokú oktatás átstrukturálódása

Az iskola, ezen belül a középfokú oktatás és az iskolarendszerű szakképzés funkciója, illetve a vele kapcsolatos elvárás-halmaz megváltozott. A középfok sehol a világon nem maradt ugyanolyan, mint amilyen 10–15 éve volt. A középfok struktúrájának tanulmányozásakor az egyik meghökkentő észrevételünk az, hogy az egyes rendszerekben a középfok kezdete, időtartama és vége egyáltalán nem esik egybe, hogy ne is beszéljünk a szakképzés megkezdésének, helyszínének és a középfokon való részarányának változatosságáról.

A középfokot rendszerint alsó- és felsőközépfokra bontva tárgyalja a nemzetközi szakirodalom. A változatosságot már az is jelzi, hogy például a magyar rendszerben az általános iskola felső tagozatát szokás a nemzetközi összehasonlítás kedvéért alsóközépfoknak nevezni. Ennek mind a kezdete, mind a vége – és ezek következtében a felsőközépfok kezdete is – a nemzetközi összehasonlításban tapasztalt legalacsonyabb életkorra esik. Tehát azokra az alapozó funkciókra, amelyek az alapfokú és alsóközépfokú oktatás sajátjai – egyebek mellett ilyen a fiataloknak a szakképzés megkezdésére való alkalmassá tétele –, a magyar iskolarendszer másoknál kevesebb időt és energiát szán. Magyarországon a 9–12. évfolyamra eső, a nemzetközi terminológiában felsőközépfokúnak, a magyarban egyszerűen középfokúnak nevezett szinten jelenik meg először a szakképzést előkészítő és a szakképző funkció.

A vertikális struktúra változása

Az iskolai oktatás a fejlett országokban egyre magasabb életkorig tolódik, a szakképzésre is egyre magasabb életkorban kerül sor. A 14–16 éves kor a legalább közepesen fejlett országokban még a „teljes” iskolázás időszaka. A 17–19 éves korosztálynál már más a helyzet. A közép- és kelet-európai országok adatsorait végignézve az első szembe-tűnő változás e korosztály rohamosan – 3 év alatt 9 százalékponttal – bővülő bennmaradása az iskolarendszerben. (1. táblázat)

A szakképzésre eltérő életkorban kerül sor az egyes országokban. Figyelemre méltó, hogy az adatok a sokszor egymás ellentétéként idézett, más országok számára mintául szolgáló német és francia rendszerben mennyire hasonlítanak, míg például a német és dán adatok – a két rendszer nagyfokú hasonlósága ellenére – karakteresen eltérnek. Összességében földrészünk fejlettebbik felén a szakképzésben részt vevőknek alig több, mint a fele található a 15–19 éves, azaz középfokú iskolás korosztályban, viszont 21 százaléka már 25 éves vagy még idősebb. Összehasonlítható adattal ugyan nem rendelkezünk, de – tapasztalatunk szerint – az első érték nálunk lényegesen magasabb, 24 éves kor után pedig igen kevesen vannak – már és még – a szakképzési rendszerben még akkor is, ha a munkaügyi szféra képzési és az oktatási piac tevékenységét is be-kalkuláljuk. (2. táblázat)

	1995	1996	1997	1998
Bulgária	46	47	47	45
Csehország	50	46	47	51
Észtország	52	61	64	69
Lengyelország	69	71	73	75
Lettország	51	57	63	67
Litvánia	55	57	64	68
Magyarország	46	50	48	54
Románia	38	40	42	44
Szlovákia	45	46	48	51
Szlovénia	59	65	69	72
a 10 ország átlaga*	51	54	57	60

1. táblázat. A 17–19 évesek korcsoporthoz viszonyított aránya (%) az oktatási rendszerben.
Forrás: Key indicators – 2000. (2000) 22. (* A 10 ország átlagértékeinek átlaga)

	15 évesnél fiatalabb	15–19 éves	20–24 éves	24 évesnél idősebb
EU átlag	1,6	53,8	23,2	21,4
Dánia	0,0	36,5	41,6	21,9
Németország	0,0	66,0	28,6	5,4
Egyesült Királyság	0,0	26,8	16,2	57,0
Hollandia	3,5	66,9	21,1	8,4
Finnország	0,0	44,5	30,4	25,1
Franciaország	2,0	68,9	26,1	3,0
Írország	0,0	57,6	28,1	14,3

2. táblázat. Az EU néhány tagállamában a szakképzésben részt vevők életkor szerinti megoszlása (% a szakképzésben részt vevők összesen = 100%) Forrás: Young People's Training (1999), 149.

A (szak)képzés kitolódását hazánkban több adatsor is jól jelzi. Ha megnézzük például az egyes iskolatípusokban tanulók életkori megoszlását, akkor azt tapasztaljuk, hogy a „természetes”, sima iskolai utat feltételező életkornál jóval magasabb, és a kilencvenes években szépen lassan kúszott fölfelé. (3. táblázat)

	általános iskola	szakiskola	középfiskola	főiskola és egyetem
14	76383	8715	45993	0
15	16082	24586	84998	0
16	4644	30135	83870	0
17	936	29641	76427	0
18	206	19856	53897	12963
19	100	9155	28391	29222
20	0	4476	14428	33215
21	0	2016	6574	32370
22 és idősebb	0	1680	4535	76301

3. táblázat. A nappali oktatásban tanulók életkor szerinti megoszlása, 2001/2002

A szakképzés kitolódását, jelentős hányadának érettségi utánra helyeződését a felsőfokú expanzió jelzi egyfelől, amelyről most elég legyen csak azt a médiából is jól ismert adatot idézni, hogy a rendszerváltás óta mintegy háromszorosára emelkedett a felsőoktatásba kerülők száma. Akik közül – a Népszabadság 2002. október 2-i híradása szerint – már minden ötödik „gólya” elmúlt 28 éves, 41 százalékuk pedig 23 éves vagy idősebb. Másfelől a szakközépfiskolákban a 13–14. évfolyamon tanulók számának gyors emelke-

dése utal erre a trendre. Az alábbi adatokhoz csak két dolgot teszünk hozzá. Az elmúlt évtizedben a demográfiai viszonyok úgy alakultak, hogy a szóban forgó korosztály létszáma eleinte gyorsan, egy ideje lassan, de csökken. Másrészt a 2001/2002-es tanévben a 9. osztályos szakközépfokú újoncok száma 50 343 volt, ugyanebben az évben csak a 13. évfolyamosok száma 45 053, azaz az azonnal továbbtanulókat leszámítva úgyszólván mindenki bent maradt a rendszerben, hogy szakképesítést szerezzen. (4. táblázat)

1992/93	9360
1995/96	24132
1998/99	46230
1999/00	50199
2000/01	?
2001/02	61781

4. táblázat. A 13–15. évfolyamra járó szakközépfokú oktatás létszáma, 1992/93–2001/2002 (Forrás: OM és KSH éves oktatásstatisztikák)

Az elmúlt évtized horizontális struktúrájának fő változásait a következő sémán kíséreljük figyelemmel:

1990

	9–10	11	12	13–14
gimnázium	általános képzés	általános képzés	általános képzés	–
szakközépfokú iskola	szakképzés	szakképzés	szakképzés	–
szakmunkásképző	szakképzés	szakképzés	–	–

2000

	9–10	11	12	13–14
gimnázium	általános képzés	általános képzés	általános képzés	általános képzés (csak a kéttan- nyelvűekben)
szakközépfokú iskola	általános képzés	szakképzés- előkészítés/alapozás	szakképzés- előkészítés/alapozás	szakképzés
szakiskola	szakképzés- előkészítés/ alapozás	szakképzés	szakképzés	szakképzés/általános képzés (egyre terjed a 2. szakma tanulása, illetve az érettségi megszerzése)

Funkcióváltás felsőközépfokon

A továbbtanulás valamennyi középfokú intézménytípus végzőseinek körében egyre általánosabbá válik. Ez nemcsak a szakképzést (beleértve annak felsőfokú változatait, tehát mondjuk a mérnökképzést is) értelemszerűen érettségi utánra tervező gimnazistákra igaz, de a szakközépfokú oktatás kétharmada is továbbtanulást tervez érettségi után, és mindössze minden ötödik szakközépfokú oktatás véli úgy, hogy azonnal el fog helyezkedni. Sőt, és ez az igazán meglepő, a szakmunkásvizsgát követően a „kész szakemberek” is lényegesen többen akarnak valamilyen formában – érettségiért vagy újabb szakmáért – tovább tanulni (56,3 százalék), mint elhelyezkedni (43,4 százalék). (5. táblázat)

	gimnazisták	szakközép-iskolások	szakmunkás-tanulók	összesen
továbbtanulók	97,1	80,4	56,3	81,3
ebből (továbbtanulók = 100%):				
mellette dolgozni is fogok	42,6	37,7	53,6	41,9
továbbtanulni szándékozók összesen	99,1	83,0	77,2	92,1
dolgozni fogok	2,6	19,4	43,4	18,4
ebből (dolgozni szándékozók = 100%):				
mellette tanulni is fogok	77,4	64,8	48,2	58,5
dolgozni szándékozók összesen	44,0	49,7	73,6	52,5
a munkát és tanulást is tervezők aránya együtt	43,4	42,9	51,1	44,8
otthon maradok	0,3	0,3	0,4	0,3

5. táblázat. „Mit gondolsz, hogyan fog alakulni az életed, ha elvégzed az iskolát?” A bizonytalanok („Még nem tudom” választ adók*) nélkül, 1999, %* „Még nem tudom” választ adott a gimnazisták 6,7%-a, a szakközépfokú iskolások 21,1%-a és a szakmunkástanulók 25,5%-a

A (felső)középfokú végzettség tehát – legyen az akár általános képzés, akár szakmacsoportos alapozó képzés, akár képesítést adó szakképzés – csak ritkán vezet azonnal a munkaerőpiacra. Legtöbbször további képzések és ezek mellett vagy ezek közben folytatott munkavállalási periódusok követik, azaz jellemzően (pálya)útkereső életszakasz. Ez az egyre hosszabbodó „átmenet az iskolából a munka világába” globális jelenség, amely nálunk még kevésbé kutatott, még leírása is nehézségeket okozna, a politika figyelmét is csak legújabbban vonta magára, de azt már tudjuk, hogy nagyon széles réteg számára egy ilyen néhány éves életszakasz követi a középfok végén letett vizsgákat.

A szakközépfokú megváltozott funkcióját mutatja az a felmérésből származó adatsor, amely világosan jelzi a szakközépfokú aspirációját. Közülük csak minden harmadik-negyedik tervez fizikai foglalkozást, beleértve a kereskedelem és szolgáltatás viszonylag vonzó szakmáit is (egyedül stábi státusok, fodrász, elektronikai műszerész stb.). Legtöbbször tehát fehérgalléros – középfokú szellemi vagy diplomát feltételező – pályára gondolnak 17 éves korukban. (6. táblázat)

	gimnáziumba jár	szakközépfokú iskolába jár	szakmunkásképzőbe jár
<i>fiúk</i>			
fizikai foglalkozás	6,3	36,7	91,1
szellemi foglalkozás	93,7	63,3	8,9
<i>lányok</i>			
fizikai foglalkozás	3,1	21,7	78,4
szellemi foglalkozás	96,9	78,3	21,6

6. táblázat. A vágyott foglalkozás jellege a középiskola típusa szerint, 1999, % (A feltett kérdés: „Mi akarsz lenni?”)

A horizontális struktúra változása

Felsőközépfokon – tipikusan 15–18 éves korban – minden országban folyik általános (gimnáziumi) és szakmai képzés. Utóbbi kategóriába sorolnak a statisztikák minden olyan képzést, amely vagy szakmai képesítést adó vizsgával végződik, vagy legalábbis egy adott szakirány (vagy szakmacsoport, gazdasági ágazat) megjelölése szerepel a képesítést rendszerint nem adó végbizonyítványban. Nálunk előbbire a szakmunkásképzés, utóbbira a szakközépfokú a példa. A legtöbb országban mindkét típus előfordul középfokon, de itt már léteznek kivételek. A jelentősebb országok közül például a svéd iskola-rendszerben nem folyik szakmunkásképzés.

Mind az EU tagországaiból, mind a csatlakozásra váró országokból vannak adataink arról, hogy középfokon a diákok hány százaléka tanul gimnáziumi típusú képzésben és szakképzésben. (7. és 8. táblázat) A szakképzési ágak tagoltságairól és – ami minket most még jobban érdekel – ezek eltéréseinek nagyságáról is tájékoztatnak ezek az adatok.

	általános képzés (gimnázium)	döntően iskolában folyó szakképzés*	duális (vagy alternáló)** szakképzés
Ausztria	19,1	46,5	34,4
Németország	28,3	18,3	53,5
Olaszország	28,3	71,7	0,0
Hollandia	29,7	47,7	22,6
Luxemburg	35,1	49,9	15,0
Belgium	39,3	55,9	4,8
A 15 EU-tagország átlaga	42,4	41,1	16,5
Egyesült Királyság	42,5	n.a.	n.a.
Dánia	43,0	1,7	56,3
Franciaország	47,7	39,1	13,2
Finnország	47,7	47,4	4,9
Svédország	47,8	52,2	0,0
Görögország	53,3	46,7	0,0
Spanyolország	62,5	35,5	2,1
Portugália	71,4	28,6	0,0
Írország	74,6	14,6	7,1

7. táblázat. A középfokú oktatásban tanulók megoszlása az EU tagországaiban, 1995/96. * A képzési idő legalább 75%-át az iskolában töltik a diákok ** A képzési idő legfeljebb 74%-át töltik a diákok az iskolában, a többit vállalatnál, vagy máshol munkavégzéssel (az angol eredetiben 'in work environment – enterprise or other' kifejezés szerepel) Forrás: *The Transition from education to working life* (2001)

	általános képzés (gimnázium)		érettségihez is vezető szakmai képzés (szakközéiskola)		csak szakmai képzés (szakmunkásképzés)	
	1993	1998	1993	1998	1993	1998
Bulgária	41	44	59	56	0	0
Csehország	15	17,5	41	58,5	41,5	24
Észtország	71	71	23	25,5	5,5	3
Lengyelország	30*	35	41,5*	42	28,5*	28,5
Lettország	47,5**	60	21**	18,5	31,5**	20,5
Litvánia	61	66,5	18	25	21,5	8,5
Magyarország	26	30	40	49	33,5	22
Románia	31	32,5	39,5	43	29,5	24
Szlovákia	19,5	20,5	47	55	34	25
Szlovénia	22,5	25	44,5	44	33	31
A 10 ország átlaga***	36,5	40,2	37,5	41,7	25,9	18,7

8. táblázat. A képzési irányok megoszlása középfokon tíz volt szocialista, tagjelölt országban *1995 **1994 *** A 10 ország átlagértékeinek átlaga Forrás: *Key indicators – 2000* (2000) Megjegyzés: A kiadványban csak a fiúkra és a lányokra vonatkozó értékek szerepelnek. Mi – bár ez módszertanilag ugyanígy kifogásolható, mint az országokra számított átlagok további átlagolása – a két érték számtani közepét mint igen jó közelítést adjuk meg a táblázatban

A táblázatokból kiolvasható, hogy a fejlettség és a struktúra között nem találunk olyan összefüggést, amely egy 'legjobb' modellt utalna. Nagy az eltérés abban a tekintetben, hogy milyen mértékben iskolai alapúak az iskolarendszerű szakképzések, milyen mértékben bevezető jellegűek vagy foglalkozás(csoport)ra irányulóak, illetve milyen mértékben

folyznak a gazdaság által felkínált képzési helyeken. Németországban és Dániában a gazdaságban folyó képzés a szakképzés alapja, és ennek Ausztriában is rendkívül nagy a szerepe. Hollandiában már „csak” a szakképzés harmadára, Franciaországban és Luxemburgban a negyedére áll, hogy annak lebonyolításában a gazdaság aktív közreműködést is vállal. A többi ország szakképzése nagyon nagy mértékben iskolai alapú, beleértve a gyakorlati képzést is, amely ilyenkor nem a munkavégzéshez kötődik, hanem döntően készségek („skill”-ek és kompetenciák) kifejlesztését célozza.

A közép- és kelet-európai országok gimnazistáinak aránya szinte azonos a tagországokéival, és ez a kilencvenes évek során 5 év alatt 4 százalékponttal emelkedett, ám a szórás ebben a régióban még nagyobb is az előzőekben tapasztaltnál. Ugyanennyivel emelkedett ezekben az országokban a szakközépfokú típusú intézményekbe járó diákok aránya, mindkettő a szakmunkásképzés rovására. A változatlan értékek – ilyen alig van – a reformok fáziskéséseiről tanúskodnak, az értékek változásának dinamizmusa pedig a reformok merészségéről.

Magyarországon a három középfokú programtípus közötti arányokat illetően a nyolcvanas évek második felében nem sok történt. (9. táblázat) A szakmunkásképzés – már akkor is károsnak tűnő mértékben, a megyei politikai vezetésben konzervatív lobbisegítségével – tartotta pozícióit, a demográfiai csúcs többletét nagyjából egyenletes arányban vezették át középfokon, csak nagyon enyhe elmozdulás volt a szakközépfokú javára és a gimnázium kárára. 1990-től aztán felgyorsultak a változások, a szakképzésen belül rohamosan visszaszorult a szakmunkásképzés és némileg teret nyert a szakközépfokú. A középfokú oktatáson belül egészen az ezredfordulóig érvényesült az a trend, hogy a szakközépfokú oktatás gyorsabban bővült, mint a gimnáziumi. Ennek három okát látjuk, amelyek valószínűleg részlegesen magyarázzák ezt az eltolódást. Egyrészt mintegy 200 helyen folyik 6 és 8 osztályos gimnáziumi oktatás, amely csak ritkábban általános iskolákban, legtöbbször gimnáziumokban épült ki a kilencvenes évek elejétől kezdve, elvéve a kapacitás egy részét a 4 évfolyamos képzéstől. Másrészt a tartalmilag látványosan megújuló, 4 helyett 5–6 évig tartó képzést szervező, sokszor a felsőfokra is sikerrel felkészítő szakközépfokú oktatás igen nagy népszerűségnek örvendett az iskolahasználók körében. Végül nem hanyagolhatjuk el azt a tényt sem, hogy a közoktatás legjobban szervezett lobbija, a szakképzési a médián keresztül nemcsak az iskolahasználókra tett pozitív befolyást, de – egy ideig – a fenntartók is őket preferálták, hátha a magas szintű szakképzéssel a munkaerőpiacra lépők kisebb gondot okoznak, mint a gimnáziumi végzettek. Minthogy a munkaerőpiac ezt nem igazolta vissza, és a rohamosan előre haladó felsőoktatási expanzió miatt a szakközépfokú oktatás úgymond elbizonytalanodtak, a szerkezetváltó gimnáziumok száma sem gyarapszik már, most megfordulni látszik a kilencvenes évek trendje. A szakiskolák – immár lassú – visszaszorulása a lépten-nyomon hangoztatott szakmunkáshiány ellenére folytatódik. A 2001/2002-es év adatainál érdemes figyelembe venni, hogy a szakiskola már 4 éves képzést nyújt, míg a két évvel korábbi adatok még a legtöbb esetben 3 évfolyamnyi szakiskolást tartalmaznak csak. A legfrissebb szakiskolai trendet mi magunk még nem látjuk, itt egymásnak ellentmondó adatok is napvilágra kerültek, és itt folyik az egyik leglátványosabb közoktatási ütközet, melynek kimenetelét nem kívánjuk megjósolni.

Trendek az iskolarendszerek (felső)középfokán

A különböző országok gyakorlatát összehasonlító komparatív vizsgálódások gyenge pontja, hogy nem teljesen összevethető tartalmakat hasonlítanak egymáshoz, mérnek univerzális egységgel. Elfednek viszont olyan lényegi mozzanatokat és trendeket, amelyeket a rendszerek ismerői gyakran hangsúlyoznak. Azt például, hogy az iskolarendszerű szakképzés céljai és tartalmi mindenütt egyre általánosabbakká válnak. Ezáltal az

	gimnázium	szakközéiskola	szki	szkzp/sz
1985/86	24,86	30,58	44,56	40,70
1986/87	24,76	30,95	44,29	41,13
1987/88	24,67	31,10	44,23	41,29
1988/89	24,21	31,19	44,60	41,16
1989/90	23,82	32,16	44,03	42,21
1990/91	23,98	32,71	43,30	43,04
1991/92	24,52	33,65	41,83	44,58
1992/93	25,55	34,79	39,67	46,72
1993/94	26,09	36,31	37,60	49,13
1994/95	26,82	37,64	35,54	51,43
1995/96	26,99	39,93	33,07	54,70
1996/97	27,10	42,43	30,47	58,20
1997/98	27,59	44,34	28,08	61,23
1998/99	28,17	46,44	25,40	64,65
1999/00	28,83	47,93	23,24	67,34
2001/02	33,45	43,80	22,75	65,81

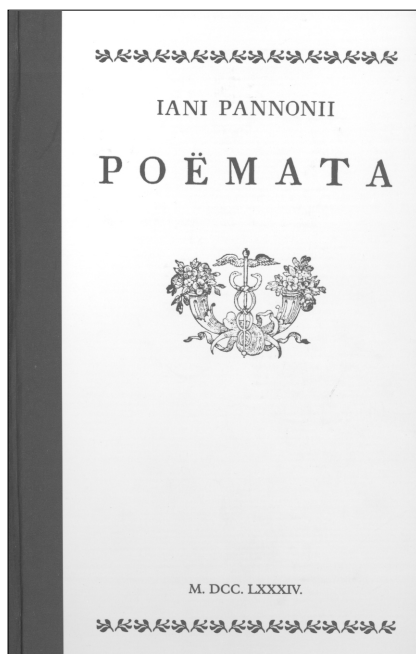
9. táblázat. A középfokon gimnáziumban, szakközéiskolában és érettségít nem adó szakképzésben tanulók százalékos aránya, valamint a szakképzésen belül a szakközéiskolások százalékos aránya.

1985/86–2000/02. Szki = Szakmunkásképző és szakiskola együtt Szkzp/Sz = A szakközéiskolások százalékos aránya a középfokú szakképzésen belül. Forrás: Jelentés a magyar közoktatásról 2000, 419., KSH oktatási statisztika 2002 és ezeken alapuló saját számítások

úgynevezett általános és szakképzés közötti határok is elmosódóban vannak, a képzési célok tekintetében – főleg a felsőközépfokú képzésben – nagyfokú közeledés van a fejlett országok gyakorlatában. Annál is inkább, mert a felsőközépfok általános ága (a gimnázium) is – eltekintve az értelmiségi, egyetemi előkészítő elitképző szektortól – a foglalkoztathatóság, a munkaerőpiaci értékesség növelésének is a terepe, egyre jobban figyelembe veszi a gazdaság, a munkaerőpiac igényeit. Az idegen nyelv és az informatika oktatásán túl ide értjük a közgazdasági szemléletet formáló tartalmakat, a pályaorientációs tevékenységet, a munkaerőpiaci ismereteket és tréningeket, életviteli ismereteket és egyes fakultatív tárgyakat. Mindezek alapján az általános képzés irányába való elmozdulásról („academic drift”) beszélnek a szakértők, bár az általános („akadémiai”) és a „szakképző” (nem gimnáziumi, nem egyetemi előkészítő) ágba kerülők aránya nagyfokú stabilitást mutat a fejlett Európában, amint nálunk is. Azok a több országban megfigyelhető kormányzati erőfeszítések, amelyek a hagyományos tartalmú és szerkezetű iskola-rendszerű szakképzés népszerűsítését célozták meg, azért maradtak sikertelenek, mert a munkaerőpiaci elmozdulások és ezen keresztül a lakossági igények az általánosabban képző, több irányban továbblépést megengedő iskoláztatást részesítették előnyben.

A felsőközépfokú iskolázás az EU tagországokban nagyfokú változatosságot mutat. Ugyanakkor az elmúlt évtizedben számtalan reformot vezettek be ezekben az országokban. Egy 8 országra kiterjedő vizsgálat négy oktatáspolitikai stratégiát különített el. (Lasonen, J. – Raffé, D., 1998) A szakképzés minőségének emelése (például modern pedagógiai eszközök elterjesztése, támogatása által) és ezáltal népszerűbbé tétele az iskolahasználók között főleg azokat az országokat (így Ausztriát, Németországot) jellemzi, amelyek régi tanoncképzési hagyományokkal és erős pozíciójú szociális partnerekkel rendelkeznek. Ezekben az országokban az iskola korán és erősen szelektál, a szakképző és általános képző ágak mereven elkülönülnek. Egy másik stratégia az elkülönült és elkülönültségüket fenntartó általános és szakképző ágak közelítését, egymás erényeinek a másikba való beültetését, az átjárhatóságot támogatja, mindenekelőtt az iskolák kooperációjának előmozdításával (a norvég és a finn példát sorolják ide a kutatók). Itt is és más országokban is megfigyelhető az a – Magyarországon különösen elterjedt – gyakorlat, hogy az intézmények nem maradnak tiszta profilúak, hanem egyre több, a diákok számá-

ra alternatívát jelentő képzési formát kínálnak. Más országok (például Anglia és Franciaország) politikáját az jellemzi, hogy a kimenet szintjén egyenértékűvé teszik az általános és szakképző felső középiskolai végzettségeket. Az azonos jogok visszahatnak az iskola működésére, és sok tekintetben közelítik egymáshoz a két intézménytípust. Végül egyes országokban (így Skóciában vagy Svédországban) „már” egységes iskolatípust látogatnak a 17–18 évesek. Azért írhattuk, hogy „már”, mert a kutatók fő tézise szerint mindazokban az országokban, ahol nincs erős tanoncképző hagyomány – amely az egész korporatív hatalmi szféra védelmét élvezeti –, ott a rendszer az egységes felső-középfokú oktatás felé halad. Az egységesség itt azt jelenti, hogy nem a hagyományos szakképzési és általános képzési logika szerint különülnek el a képzési ágak, hanem az egyéni igényekre és egy színes, a gazdaság szektorai szerint tagolódó kínálatra épülő, fakultatív tartalomválasztást, egyéni képzési utak kialakítását megengedő rendszerben differenciálódik a felső középfok, amely differenciálódás a záró szakaszban kifejezetten erős is lehet. Lát-hatjuk, hogy Magyarországon is ebbe az irányba fejlődött az oktatási rendszer a kilencvenes években.

Az Balassi Kiadó könyveiből